

SANTRAUKA. Jurgio Gimbuto atsiminimai apima 1940–1944 metų laikotarpį ir yra skirti jo asmeninio ir profesinio gyvenimo įvykiams atspindėti. Didžiąją pastarojo dalį sudarė studijos, o vėliau ir darbas Vytauto Didžiojo universitete. Atsiminimuose aprašoma universiteto gyvavimas karo metais, studijos, mokslas, dėstytojai, to meto darbo sąlygos ir dokumentai, taip pat Gimbuto drauge su kolegomis rengto, bet taip ir nespėto išspausdinti Statybos terminų žodyno rengimas. Čia skelbiamos atsiminimų ištraukos, atskleidžiančios mažai žinomą VDU istoriją.

RAKTAŽODŽIAI: Jurgis Gimbutas, Vytauto Didžiojo universitetas, atsiminimai, Statybos terminų žodyno kartoteka.

IVADAS

Jurgis Gimbutas (1918–2001) beveik visą gyvenimą rašė dienoraštį. 1992–1993 metais jį sutvarkė ir pavertė šešiatome „Dienoraštine autobiografija“, turinčia 1849 lapus. Dienoraščiai saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus Jurgio Gimbutos fonde (nr. 238)¹. Stipriai kupiūruotos jų ištraukos paskelbtos knygoje, įamžinančiose Marijos Gimbutienės (1921–1994) atminimą². Dienoraštis buvo kokia nors proga rašomų atsiminimų pagrindu. Taip gimė ir šis tekstas, parašytas per karo pabaigos atlėgį. „Kaime Urnau stengiamės panašiai atosogauti, kaip ir Palangoje. Labai gerai, šviežiai mintame, daug miegame, kaitinamės saulėj. Mokomės prancūziškai, rašinėjame prisiminimus, kronikas, dienoraščius, skaitome romanus, noveles.“³ Taip rašė Marija 1945 metų birželio 6 dieną. Tai buvo pirmas dienoraščio įrašas po to, kai ji baigė savo karo metų atsiminimų versiją, pradėtą rašyti balandžio 25 d.⁴ Situoktiniai, matyt, bus nusprendę savų

¹ Dienoraščiai nėra laisvai prienami. Teisė suteikti leidimą jais naudotis priklauso Živilei Gimbutaitei.

² *Marija Gimbutienė ... iš laiškų ir prisiminimų*. Vilnius: Žaltvykslė, 2005; Gimbutienė M. *Dienoraštis ir prisiminimai*. Sud. Ž. Gimbutaitė. Kaunas: Naujasis lankas, 2015.

³ Gimbutienė M. *Dienoraštis ir prisiminimai*, 158–159.

⁴ *Ibid.*, 119–158.

dienoraščių pagrindu parašyti asmenines gyvenimo istorijas, įpintas į liūdną laikmečio foną. Jurgis šiuos 1945 metų vasarą parašytus atsiminimus panaudojo savo kolegos ir bičiulio Jono Šimoliūno biografijoje, pasirodžiusioje 1988 m.⁵ 41 puslapio tekstą, kurio fragmentai skelbiami toliau, drauge su dokumentų kopijomis (18 puslapių) Jurgis Gimbutas 1991 m. sausio 24 d. nusiuntė pirmajam atkurtojo Vytauto Didžiojo universiteto rektoriui Algirdui Avižieniui į Santą Monica. Šiuo metu jis saugomas dar nesutvarkytame A. Avižienio archyve, esančiame VDU Lietuvų išėivijos institute.

Sugretinus Marijos ir Jurgio atsiminimus, pirmiausia į akis krinta skirtumas – Marijos dėmesys karo kasdienybės išgyvenimams bei Jurgio sprendimas koncentruotis į darbo universitete realijas. Toks dėmesio susiaurinimas eliminavo asmeninės istorijos segmentus, tad norisi juos priminti ir suteikti papildomų spalvų skelbiamiems atsiminimams. Dviejų bajoraičių meilės istorija prasidėjo 1937 m. pavasarį, kai jam buvo devyniolika, o jai – šešiolika. 1941 m. birželio 23–25 d. jie abu Kaune dalyvavo sukilime, liepos 12 d. naktį susituokė Betygalos bažnyčioje, 1943 m. birželio 18 d. gimė dukra Danutė, o 1944 m. rugsėjo 15 d. trise ties Šilute kirto Reicho sieną. Esminės, lūžinės asmeninio gyvenimo datos pinasi su egzistencinių sprendimų pėdsakais. Abu jie iš tėvų namų išsinešė meilę savo tautos kultūrai ir šis jausmas palaipsniui pradėjo daryti įtaką gyvenimiškiems apsisprendimams. Jurgis buvo labiau praktiškas – rinkosi inžinierišką karjerą. Marijai neteko pažinti nepritekliaus ir dėl to daromų apsisprendimų. Ji pasirinko humanistiką kaip pašaukimą. Šias skirtybes ženklino jų diplominių darbų pavadinimai – „Centriniai politechnikos rūmai Kaune“ (1941) ir „Laidosena Lietuvoje geležies amžiaus proistoriniais laikais“ (1942). 1939 metų pabaigoje įvyko VDU perskėlimas, dėl to Jurgis baigė Vytauto Didžiojo, o Marija – Vilniaus universitetą. Tai nebuvo tragedija – sutuoktiniai neturėjo savo namų, o Marija tiesiog svaigo grįžusi į gimtąjį Vilnių: „aš visiškai nenoriu grįžti Kaunan – pas mamą, pas mylimą vyrą. Aš laukiu, kad tik jis čia atvažiuotų.“⁶

Karo metų neužtikrintumas ir Marijos įtaka galėjo lemti, jog Jurgis akademi-niame kelyje pasirinko etnologiją, o ne inžineriją. Jis disertacijai pasirinko temą „Lietuvos valstiečio namo stogas“ ir pradėjo rinkti medžiagą Kauno atminties saugyklose, sugebėdavo gauti leidimus etnografinėms išvykoms. Darbas Statybos fakultete neleido skubėti, teko skirti laiko ir rengiamam statybos terminų žodynui. 1943 metų kovo mėnesį vokiečių smūgis abiem Lietuvos universitetams komplikavo užsibrėžtų tikslų siekimą. Praradus institucinį saugumą Jurgiui grėsė mobilizacija, tad 1943 metų pabaigoje teko palikti šeimą ir (nepersistengiant) slapstyti.

⁵ Gimbutas J. *Jonas Šimoliūnas. Inžinierius – valstybininkas – profesorius*. Chicago: [Lietuvos šaulių sąjunga], 1988, 68–78.

⁶ Gimbutienė M. 1941 m. spalio 18 d. įrašas. In *Dienoraštis ir prisiminimai*, 102–103.

Įtampa trumpam atlėgo 1944 metų vasario–gegužės mėnesiais, kai jis formaliai Vietinėje rinktinėje buvo įformintas vertėju, nors šio darbo nedirbo⁷. Marija 1942 m. vasarą kibo į seniau suplanuotos disertacijos rengimą. Vėlyvieji neštumo mėnesiai prigesino kūrybinį įkarštį, bet praėjus kelioms savaitėms po dukros gimimo dienoraščiui išsakoma: „aš imu atsigausti. Vėl kyla didžiausias noras dirbti, rašyti“⁸. Be mamos, kuriai ankstesnių metų dienoraštyje netrūksta kritikos už perdėm „sotų“ gyvenimą, pagalbos per nepilnus porą metų parengti disertaciją būtų vargu ar įmanoma. Teko palikti Vilnių ir vėl įsikurti Kaune. 1944 m. kovo 26 d. Marija įteikė Vilniaus universitetui disertaciją „Laidosena Lietuvoje priešistoriniais laikais“⁹. Dėl neiškių priežasčių doktorizavimosi procedūra buvo užvilkinata.

Marija savo akademinius tikslus pasiekė tik Tiubingene, kuriame šeima apsigyveno 1945 metų rugsėjį. Tiubingeno universitete tada studijavo apie 150 lietuvių studentų ir dėstė keletas gerai pažįstamų lietuvių profesorių. Jurgis gavo darbą Etnografijos instituto bibliotekoje¹⁰. Marija įstojo į Tiubingeno universiteto doktorantūrą, kurią baigė 1946 m. kovo 29 d., o balandžio 5 d. buvo išspausdinta disertacija „Die Bestattung in Litauen in der vorgeschichtlichen Zeit“¹¹. Jurgis nuo 1945 m. tęsė studijas Štutgarto aukštojoje technikos mokykloje. 1948 m. jis apgynė Lietuvoje pradėtą disertaciją „Das Dach des litauischen Bauernhauses aus dem 19. Jahrhundert“. Gimbutai nepanoro likti Vokietijoje ir tęsti akademinės veiklas, nors ir buvo kalbinami. Pasirinko rizikuoti – 1949 m. kovo 21 d. pilnas pabėgėlių laivas „Ernie Pyle“ juos atplukdė į Niujorką¹².

⁷ *Ibid.*, 125–126.

⁸ *Ibid.*, 107.

⁹ *Ibid.*, 126.

¹⁰ Gimbutas J. Austrijoje, Vokietijoje. In *Marija Gimbutienė*, 140.

¹¹ Gimbutienė M. *Dienoraštis ir prisiminimai*, 171; Gimbutas J. Austrijoje, Vokietijoje. In *Marija Gimbutienė*, 144–145.

¹² Gimbutas J. Pradžia Bostone. In *Marija Gimbutienė*, 156.

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS 1940–1944 METAIS
 STATYBOS FAKULTETO DĚSTYTOJO ATSIMINIMAI IŠ KAUNO
 DR. INŽ. JURGIS GIMBUTAS

Baigęs „Aušros“ berniukų gimnaziją Kaune 1935 metais, tuoj pat įstojau į VDU Technikos fakulteto Statybos skyrių. Man tada buvo 17 metų amžiaus. Kas nulėmė pasirinkimą studijuoti inžineriją? Ne tiek mano vidinis susitelkimas ar susižavėjimas technika, kiek šeimos tradicija: mano tėvas buvo geodezijos ir statybos inžinierius, o senelis Klemensas Karosas (motinos tėvas) – geležinkelių statybos inžinierius. Be to, gimnazistas būdamas, augau kelių žinomų inžinierių, mano tėvo bendradarbių kaimynystėje. Kaune, Aukštojoje Fredoje, tada gyveno profesoriai P. Jodelė, S. Kairys, S. Kolupaila, J. Šimoliūnas, K. Vasiliauskas, o anksčiau, iki 1927 metų, Dotnuvoje dažnai matydavau tėvų studijų kolegą inž. Jokūbą Stanišauskį, Petrą Butrimą ir kitus. Su kai kurių inžinierių vaikais žaisdavom, draugaudavom diena iš dienos. Inžinieriaus prestižas tuolaikinėje visuomenėje buvo aukštas, materialinė būklė gera. Mūsų šeimai ir man pačiam atrodė natūralu ruoštis įsijungti į tą profesinę grupę, o ne ieškoti neišbandytų laukų. Nors gimnazijoje domėjausi istorija, kalbomis, literatūra, man taip pat gerai sekėsi techniškieji dalykai: braižyba, matematika, fizika. Per 5 metus išėjau visus privalomus kursus ir praktikas, paskutinę studentavimo vasarą, 1940. VII.5–IX.18 dirbau techniko pareigose Turniškėse prie Vilniaus. Buvo tęsiama dar lenkų pradėt mažos elektrinės jėgainės statyba ant Neries.

<...>

1940 m. rugsėjo mėn. pradžioje gavau telegramą iš namų Kaune, kad tuoj pat siųsčiau prašymą universitetan asistento vietai užimti. Priimtas pradėjau dirbti laborantu Statybos fakulteto Statybos katedroje, kurios vedėjas buvo prof. Jonas Šimoliūnas (1878–1965), o jo padėjėjas ir mano tiesioginis viršininkas – vyresnysis asistentas, netrukus adjunktas, dipl. inž. Juozas Milvydas. Su juo buvom susidragavę Vyčio korporacijoje. Tai jiedu, Šimoliūnas ir Milvydas, pasirinko mane padėjėju, o fakulteto taryba pritarė. Tą rudenį buvo realizuota jau porą metų anksčiau planuoti Technikos fakulteto reforma: padaryti du fakultetai – Statybos ir Technologijos. Statybos fakulteto dekanu buvo paskirtas prof. Steponas Kolupaila (1872–1964), anksčiau pasisakęs už atskirą aukštąją technikos mokyklą – Politechnikumą, o dabar turėjusį sutikti su kompromisu. Naujasis Statybos fakultetas turėjo keturis skyrius: architektūros, statybos, geodezijos ir hidrotechnikos. VDU, bolševikinės valdžios pavadintu Kauno, universiteto rektoriumi buvo paskirtas prof. Antanas Purėnas (1883–1962), chemikas, buvęs universiteto prorektorius. Atsimenu, jis dažnai dėvėdavo aulinius batus su rusiškai suleistomis nepritaikytom kelnėm, ypač per mitingus tribūnoje. Asmeniškai man neteko su juos susidurti.

<...>

Man buvo smagu dirbti. Jaučiausi pralenkęs savo draugus. Jei ne bolševikų okupacija, galėjau tikėtis gražios ateities. Pradėjęs dirbti diplominį projektą, per dienas prasėdėdavau kabinete ir tik vakare grįždavau Fredon, namo. Dažnai lankydavau koncertus, teatrą. Diplominiam projektui pasirinkau architektūrinę temą „Centriniai Politechnikos rūmai Kaune“. Man visada rūpėjo Technikos fakulteto reforma, pritarėdavau Lietuvos Inžinierių sąjungos pasiūlytam Aukštosios Technikos mokyklos projektui ar prof. Kolupailos propaguojamai politechnikai. Tad ir savo diplominiu projektu norėjau prisidėti prie tos idėjos skleidimo. Suprojektavau apie 100 000 kubinių metrų penkių aukštų pastatą. Vieta – Vydūno alėjos gale, kur yra Chemijos tyrimų laboratorijos.

<...>

Nors viduje mažai tepasireiškė bolševikinė įtaka, ir personalas išliko lietuviškas, tačiau išorė turėjo „parausti“. Mokslo personalas buvo suskirstytas į grupes, kurių priešakyje pastatė iš mūsų pačių tarpo „proforgus“, kurie turėjo laikas nuo laiko šaukti susirinkimus ir mus „šviesti“. Mūsų „proforgo“ pareigas vykusiai vaidino architektas Kovalskis, susirinkdavom trobesių konstravimo kabinete ir smagiai pajuokaudavom, nes Kovalskis su Milvydu buvo gabūs humoristai. Nebijojom, nes savo tarpe nieko neįtarėm – ir neapsirikom.

Visa profesūra ir administracijos personalas turėjo lankyti „marksizmo-leninizmo“ paskaitas I rūmų salėje, kurias skaitė vikrus oratorius Kursanov. Tai buvo mūsų visų jungas. Taip pat dažnai turėjom dalyvauti įvairiuose mitinguose universiteto salėje, kuriuose pakalbėdavo ir studentai, ir Paleckis, ir dekanai. Stalino vardą ištarus, reikėdavo atsistoti ir ploti; plodavo ir pats oratorius. Pagaliau, šypsaus prisimindamas ir didžiuosius paradus per Spalio revoliucijos šventes ir Gegužės pirmosios proga. Studentai ir profesoriai turėjo ilgomis kolonomis su raudonomis vėliavomis, plakatais ir vadų portretais pusdienį žygiuoti Kauno gatvėmis ir P. Vileišio aikštėje (tada ji buvo kitaip pavadinta) pro tribūną. Mūsų studentai nususukdavo, praeidami pro tribūną, ir neplodavo.

Kankinosi bevaikštinėdami ir mūsų vyresnieji profesoriai Songaila, Vasiliauskas, Kairys. Prie to viso dar turėjom gal keliolika kartų užpildyti anketas (vokiečiai tą tradiciją dar daugiau „išstobulino“), ir tarnautojų komitetas (doc. Klimavičius, kažkoks sargas ir studentų atstovas) mus tardydavo – kas tėvai, kokį turtą turi, kodėl taip, o ne taip ... Aišku, tokia aplinka neprisidėjo prie profesūros darbingumo. Be to, sekmadeniais turėdavom pakaitomis dieną ir naktį dežuruoti visuose universiteto rūmuose, kad kas neįvykdytų sabotažo...

1941 m. birželio mėn. vidury, po pirmųjų masinių išvežimų (iš mūsų profesūros išvežė fotografavimo lektorių), atmosfera sutirštėjo. Studentai išsilakstė.

Rodos, birželio 28 dieną turėjo būti diplominių projektų gynimas, tačiau birželio 22 anksti rytą Vokietija pradėjo karą prieš Sovietų Sąjungą ir bombardavo Kauno karinį aerodromą Linksmakalnyje, prie universiteto Fizikos-chemijos instituto. Tai buvo sekmadienis. Buvau paskirtas budėti minėtojo instituto rūmuose.

<...>

Būtų reikėję išbūti prie telefono 12 valandų. Kauno aerodromas čia pat greta instituto patalpų jau buvo bombarduotas anksti rytą. Apie vidudienį išėjau namo į Fredos Technikos prospektą. Susitikau kelis sunkvežimius kareivių raudonarmiečių.

Sekančią dieną, birželio 23, lietuviai sukilėliai užėmė radiofoną ir paskelbė Lietuvos nepriklausomybės atstatymą su Laikinaja vyriausybe. Sukilimo partizanai pagreitino raudonarmiečių pasitraukimą, kol Kaune dar nebuvo Lietuvos kariuomenės. Apsaugojo kai kuriuos pastatus ir tiltus nuo sunaikinimo. Buvo gyvybių aukų. Iš universiteto personalo buvo susidariusi partizanų grupė. Adjunktas inžinierius Juozas Milvydas vienas pirmųjų buvo peršautas susišaudyme su raudonarmiečiais ir mirė Universiteto klinikose birželio 25 dieną.

Vokietijos kariuomenei užėmus Kauną, lyg ir laisviau atsikvėpėme, vildamiesi, kad Lietuvos Laikinosios vyriausybės paskelbtoji nepriklausomybė įsikūnys. Universitetas tuoj pat bandė tęsti deportacijų ir staigaus karo pertrauktą darbą. Naujas lietuviškas dienraštis „Į Laisvę“ 1941.VII.3 (nr. 9) paskelbė diplominių projektų gynimą.

<...>

Mokslo metų pradžia vėlavo dėl naujų sąlygų. Laikinosios vyriausybės veikla buvo sustabdyta rugpjūčio mėn. 5 d., vokiečiams viešai paneigus nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymą savo 1941.VII.25 aktu ir įkuriant vadinamąją Ostland civilinę administraciją. Jos žinioje leista veikti lietuviškoms įstaigoms, vadovaujant vadinamiesiems tarėjams. Universitetas susigrąžino Vytauto Didžiojo vardą ir dirbo gana autonomiškai, nors ir kontroliuojamas vokiečių administracijos.

<...>

Tuo tarpu paliko mus visus dirbti savo vietose. Dar vis nebuvo aišku, ar galėsime priimti studentus į pirmąjį kursą. Tik po Kalėdų pavyko priglauti naujus studentus po Suaugusiųjų Instituto skraiste. Universiteto rektoriumi paskyrė prof. Julioną Gravrogką (1885–1968), mechanikos inžinierių, Statybos fakulteto dekanu prof. dr. Steponą Kairį, sanitarijos inžinierių. Buvom priversti susispausti ir persikraustyti, nes Vokietijos kariuomenė bei civilinė okupacinė valdžia užėmė daug universiteto patalpų: Fizikos-chemijos institutą Aleksote, dalį auditorijų ir braižyklų Didžiuosiuose ir Pirmuosiuose rūmuose. Trobesių konstrukcijų kabinetas nustojo braižyklų. Man prasidėjo sunkios dienos, nes, adjunktui J. Milvydui žuvus, katedroje likom tik mudu su prof. Šimoliūnu. Neturėjom pajėgaus vidurio – pajėgaus docento.

<...>

Lituanistikos institutas ruošė bendrą Terminologijos žodyną ir kvietė visas kitas įstaigas talkininkauti. Statybos fakulteto taryba paskyrė mane Terminologijos komisijos pirmininku ir pavedė atrinkti reikalingų terminų iš visų katedrų. Tai buvo man puiki proga papildyti savo rinkinį. Padėjo komisijos nariai R. Dačinskas ir inž. P. Konkulevičius. Bene rūpestingiausiai parinko terminų prof. K. Vasiliauskas, adjunktas V. Verbickas, silpniausiai – architektai.

<...>

Karinės okupacijos grėsmė individams ir labai neaiški ateitis vertė studentus pasistengti greičiau baigti mokslą, gauti diplomą. Tatai lietė ypatingai vyresnius studentus, pradėjusius studijuoti prieš eilę metų ir sugaišusius laiką dėl tarnybų ar „studentavimo“. Susidarė nauja tradicija – diplomantų išleistuvės Pirmųjų rūmų rūsyje ar privačiai. Kažkaip sugebėdavo gauti pakankamai Velykio krupnikų per Wirtschaftsamtą. Į išleistuves diplomantai kviesdavosi profesorius ir asistentus, susijusius su jų diplominiiais darbais, „muzikantus“ (studentus, padėjusius atlikti diplominių projektų techniškąjį darbą) ir artimuosius draugus. Ir man teko dalyvauti keliuose išleistuvėse. Atsimenu, kaip prof. K. Vasiliauskas gyrė Vinco Žemaičio diplominį projektą <...>. Profesoriai nesivaržydavo sakyti patriotines kalbas. Vieną tokią ypatingą sakė Lietuvos Nepriklausomybės signataras, tuomet dekanas prof. S. Kairys. Šiek tiek įsigėrę visi padainuodavo, pajuokaudavo.

<...>

Pasitaikydavo ir kitokių pramogų. Tebeturiu VDU Studentų choro kvietimą į Akademine lietuviškos dainos popietę 1942 m. kovo mėn. 22 d. 18 val. Pirmųjų universiteto rūmų salėje Duonelaičio (tada taip ir rašydavo, o dabar Donelaičio) 26 nr., įėjimas iš Mickevičiaus gatvės. Programoje: VDU Studentų vyrų choras, vad. Kl. Griauzdės ir Kauno Konservatorijos studentai: Stasiūnas ir Karosas. Tarp kitko ir man teko dainuoti VDU Studentų chore 1936–1938 metais, pagastroliuoti Paryžiuje, Prahoje, Rygoje.

<...>

Nebepamenu, kada, rudenį ar pavasarėjant, vokiečių General Komisarjato švietimo skyrius susigalvojo priemonę savo reikalingumui pateisinti: paskyrė universiteto profesūrai imtis „kriegswichtig“¹³ mokslo darbų. Turėjome patys pasirinkti temas, o vokiečiai įvertino tas temas bendrame posėdyje „predikatais“: A – kriegswichtig, B – Aufbauwichtig¹⁴, C – aktualu po karo, D – karui nesvarbu. Mūsų profesoriai žiūrėjo į tą procedūrą su šypsena. Ypač architektai „neėmė galvon“, Kovalskis visur tik juokėsi. Žinoma, buvo juokinga, kad vokiečiai administratoriai

¹³ Liet. svarbus per karą.

¹⁴ Liet. svarbus vykdant atkūrimo darbus.

sumanė kištis, kontroliuoti ir vertinti mūsų (visų fakultetų ir Vilniaus universiteto) mokslinius darbus. Tačiau toji prievarta paragino mus sparčiau imtis mokslo darbų, kuriuos ir be vokiečių dirbome, tik daug kas vėžio žingsniu. Vokiečiai paskyrė ir terminus kiekvienam darbui, kada turėtų būti baigta, tik vėliau, jų reikalams pablogėjus, mus pamiršo. Kadangi buvo pamurmėta, kad negavę A, B ar C „predikatų“, profesoriai ar asistentai negausią algų, visi sukruoto susigalvoti temų. Daugumas profesorių, pvz., prof. Kolupaila, prof. Vasiliauskas, kurie ir be to dirbo mokslo darbus, įrašė savo darbams atliekamų tyrinėjimų ar studijų temas, stengdamiesi prirašyti prie jų kuo daugiausiai asistentų, kad išgelbėtų juos. Kiti susigalvojo naujas temas, pvz., Kovalskis su Kudoku, Verbickas, Kriščiukaitis, Dirmantas, Šimoliūnas. Reikia pripažinti, kad mūsų profesūra daugiausiai buvo užimta mokymo darbu, o mokslo darbų buvo mažai tedirbama. Pagaliau, ir sąlygos buvo prastos: jokių statybinių institutų tyrinėjimams nebuvo, patalpų stoka, pinigų neduodavo. Surašė net kelis šimtus „mokslo darbų – Forschungsarbeiten“ temų vien tik Statybos fakultetas ir daugumą darbų apsiėmėm atlikti per kelis mėnesius... Tačiau niekas „nesiskubino“, ir buvo proga tuos pačius darbus užrašyti sekantiems mokslo metams“.

Mano pagrindinė tema buvo „Litauisch-Deutsches and Deutsch-Litauisches Wörterbuch für Hochbau“¹⁵. Priskyrė A grupei – „kriegswichtig“. Padėjėjais prirašėm be J. Mikucko dar ir iš Architektūros skyriaus dr. Joną Grinių ir vėliau v. asist. S. Stulginskį. Reikėjo juos gelbėti, nes jų temos nepateko į pirmąsias grupes. Kitą mano temą „Die Dachkonstruktionen der litauischen landwirtschaftlichen Bauten“¹⁶ (taip skambėjo mano disertacinė tema, prisitaikant prie „karo svarbos“) taip pat įrašė A grupėn su sąlyga, kad bendradarbiaučiau su atitinkamomis ūkinėmis įstaigomis. Atrodė, kad apsišarvavau „kriegswichtig“ darbais. Tačiau po metų to nebeužteko. Kai antru kartu reikėjo gauti „U-K“ atžymą (Unabkömmlich¹⁷ – neapsieinamas), nuėjau su savo Statybos žodyno kartoteka į vokiečių Vyriausiąją statybos reikalų administracijos įstaigą Lietuvoje (Technisches Hauptamt) padalinį pas tokį Bauratą Schweinem, įtikinau juos, kad mano darbas svarbus, gavau popieriuką, su kuriuos vis viena nepavyko gauti „U-K“ pažymos. Universiteto personalo posėdyje, kai svarstė „Forschung“ temas, galėjau sakyti, kad žodynas ruošiamas „im Auftrage und in Verbindung mit Hauptbauverwaltung“¹⁸, nes 1942 metų pavasarį mūsų Vyriausioji Statybos valdyba – vir. dir. Antanas Novickis ir archit. Vladas Švipas – palaikė mano sumanymą ir ketino padėti išleisti tokį žodyną.

<...>

¹⁵ Liet. „Lietuvių-vokiečių ir vokiečių-lietuvių kalbų pastatų statybos žodynas“.

¹⁶ Liet. „Lietuvos žemės ūkio pastatų stogų konstrukcijos“.

¹⁷ Liet. būtinas.

¹⁸ Liet. pagal užsakymą ir kartu su Vyriausiąją statybos valdyba.

1943 m. kovo mėn. 17 dienos rytą radome prie universiteto durų ginkluotus vokiečių kareivius, o gal SS policininkus – nebeatsimenu. Durys užrakintos, pri-segtas raštelis „Valdžios parėdymu uždaryta“ (vokiečių ir lietuvių kalbomis. Mūsų nebeįleido vidun. Užrašas buvo išspausdintas spaustuvėje. Jokio parašo – matyt, vokiečių pareigūnai privengė identifikuo-tis su tokiu nelegaliu, provokuojančiu parėdymu. Tą pačią dieną spaudoje trumpai paaiškinta, kad universitetai, Kaune ir Vilniuje, uždaryti dėl nelajalios lietuviškosios inteligentijos laikysenos. Vėliau patyrėm, kad tuo metu Vilniuje suėmė profesorių Balį Sruogą ir Vladą Jurgutį (buv. generalinį tarėją), o netrukus ir Švietimo gen. tarėją Praną Germantą (anksčiau Meškauskas). Jie atsidūrė Stutthofo prievartinėje stovykloje.

Porą savaičių gyvenom nuolat bijodami, kad ir mūsų čia pat nesuimtų. Baisu buvo nakvoti namie ar į gatvę išeiti. Aš prabuvau porą dienų niekur neišeidamas pas Matijošaičius Donelaičio gatvėje. Paaiškėja, kad universiteto personalo neat-leido iš darbo ir moka algas. Pareikalavo skubiai išsikraustyti iš Pirmųjų ir Didžiųjų rūmų. Kitų patalpų neskyrė. Rektorius su kasininku įsikūrė Vytauto Didžiojo kul-tūros muziejuje, Proistorės skyriaus kambarėliuose pas Praną Kulikauską, Rimutę Jablonskytę ir Dalią Galaunytę. Ten susiedavo visų fakultetų profesūra ir studentai informacijų. Didžiųjų rūmų kabinetų inventorių iškraustė į Zoologijos muziejų apačioje, I aukšte. Teko viską sugrūsti netvarkoje. Leido išsinešti asmeniškų daiktus, tai ta proga išsinešėm apsaugai vertingesnių knygų ir priemonių, nes negalė-jom pasitikėti, ką vokiečiai vėl sumanys. Po to reikėjo ištuštinti ir Pirmųjų rūmų patalpas. Trobesių konstrukcijų kabineto inventorių išgabėnom į Aukštąją Fredą, į prof. Šimoliūno namus Liūdesio alėjos gale. Profesoriaus sumanymu pavyko gauti karišką sunkvežimį, tai mudu su Mikucku ir padedant keliems studentams, išve-žėm kiek tilpo vienu kartu. Prof. Verbicko Šildymo ir vėdinimo kabineto ir jo vado-vaujamos paįšyklos daiktus pernešė į Zoologijos muziejų Didžiuosiuose rūmuose.

<...>

Susitelkiau užbaigti „Statybos žodyną“ spaudai. Turėjau pažadą iš Br. Daunoro leidyklos. Surinkęs apie 7000 kartotekos kortelių, suskirsčiau medžiagą pagal įvai-rius statybos mokslus ir stengiausi ją patikrinti, svarstydamas su fakulteto bendra-darbiais ir kitais inžinieriais. Architektūros terminus tikrino ir papildė dr. Jonas Grinius ir architektas St. Stulginskis, vėliau svarstėm keliuose posėdžiuose dar su doc. dr. St. Kudoku, doc. K. Kriščiukaičiu, J. Okuniu. Statybinių konstrukcijų terminus tikrinau su inžinieriais Konkulevičium, Vilčinsku, dr. Kuodžiu, doc. Bis-tricku (su juo padirbėjau daugiau valandų), prof. Šimoliūnu ir Mikucku.

Verbickas ir Pacevičius daug prisidėjo prie šildymo ir vėdinimo terminologijos susisteminimo, prof. Kairys – vandentiekio ir ventiliacijos, inžinierius Manomaitis – Statybos organizacijos, adjunktas Daniliauskas – hidrotechnikos (ir R. Dačinskas), adjunktas Deksnys – topometrijos, doc. dr. ad. Damušis – statybinių medžiagų,

inžinierius A. Prapuolenis – urbanistikos. Manasis žodynas pavirto kolektyviniu darbu. Jis suteikė man progos sueiti į artimesnius santykius su tais bendradarbiais. Parašęs mašinėle kelis egzempliorius, daviau vėl tikrinti ir papildyti keliems bendradarbiams ir kalbininkams taisyti kalbos atžvilgiu.

Malonu prisiminti su Talmantu ir Fulstu praleistas valandas Jėzuitų namuose bendrojo Lietuviškai – vokiško žodyno redakcijoje. Aš peržiūrėjau jūdviejų žodyno išspausdintą I dalį ir II dalies kartotekinę medžiagą, papildydamas ir patikslindamas ją statybos terminais, o jiedu stropiai tikrino mano rankraštį. Keletą kartų drauge posėdžiavom, gurkšnodami kavą, ir bendrom jėgom išradom daug gražių naujadarų. Jiedu žadėjo įrašyti ir mano pavardę savo II dalies bendradarbių tarpe. Deja, taip ir nesuskubo išleisti, nors jau buvo apie pusę surinkta spaustuvėje. Lygia-grečiai skaitė ir pedantiškai kritikavo mano rankraštį Jonas M. Laurinaitis, tuo laiku atsidėjęs amatų terminologijai tvarkyti. Keletą puikių pasiūlymų ir pastabų davė prof. Ant. Salys. „Statybos žodynas“ suvedė mane į pažintį su spaudai paruoštu „Miškininkystės terminų žodyno“ autorium Ramonaičiu. Mudu pasikeitėm rankraščiais ir papildėm savo medžiagą, aptarėm bendrai rūpimus terminus. Jo žodyną taip pat tikrino Talmantas, o turėjo išleisti Daunoras.

Aš buvau taip įsismaginęs bedirbdamas, kad visa kita man buvo tik kliuviniai. Vyr. statybos valdybai Antanui Novickiui ir Vladui Švipui tarpininkaujant, pavyko gauti iš vokiečių General-Komisariato ir Techn. Hauptamto pritarimą išleisti žodyną. Galėjau atiduoti Valstybinei leidyklai arba Br. Daunorui, „Ateities“ dienraščio leidėjui. Atrodė, kad Daunoras greičiau padarys ir brangiau užmokės, tai su juo ir sudariau sutartį, tarpininkaujant maloniam direktoriui Matekoniui, mano pažįstamam iš tų laikų, kai studentaudamas rinkau skelbimus žurnalui „Moteris ir Pasaulis“ ir tuo būdu užsidirbdavau. 1944.VI.27 gavau pasirašytą sutartį: tiražas 10 000 (tiek leido Ostlando Reichskomisariatas Rygoje); man mokės 25 % bruto pajamų. Daunorui įteikiau mašinarščio originalą.

Po dviejų savaičių, liepos mėn. 8 dieną su šeima galutinai išplaukėm iš Kauno Nemunu į Vakarų. Mano žodyno kartoteka liko Pažaislio vasarnamyje, o rankraščių kalkines kopijas išdalinau Laurinaičiui, Talmantui ir vieną įkasiau po grindimis Pažaislyje. O reikėjo pasiimti su savimi.

<...>

Šiuos atsiminimus surašiau Vokietijoje, Urnau kaime, pietinėje Švabijoje, 1945 metų vasarą – lygiai po metų nuo iškeliavimo iš Kauno. <...> Karo metai universitetui buvo labai sunkūs, nuolatinės įtampos ir pavojaus laikas. Dabar, po pusės šimtmečio, mažai ką beatsiminčiau, gerai, kad pavyko išsaugoti šiuos užrašus, surašytus 1945 metų vasarą Vokietijoje, o dabar šiek tiek papildytus.

1990, sausio 26 d.

LITERATŪRA

Gimbutas J. *Jonas Šimoliūnas. Inžinierius – valstybininkas – profesorius*. Chicago: [Lietuvos šaulių sąjunga], 1988.

Gimbutienė M. *Dienoraštis ir prisiminimai*. Kaunas: Naujasis lankas, 2015.

Marija Gimbutienė ... iš laiškų ir prisiminimų. Vilnius: Žaltvykslė, 2005.

Kęstutis Raškauskas

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY FROM 1940 TO 1944: THE MEMOIRS OF CIVIL
ENGINEERING PROFESSOR DR. JURGIS GIMBUTAS

SUMMARY: The memoirs of Jurgis Gimbutas embrace the years from 1940 to 1944 and reflect events in his personal and professional life. A large part of the latter was taken up by studies in, and later teaching at, Vytautas Magnus University. The memoirs describe university life during the war years: the studies, the scholarly activities, the teachers, the working conditions, and the relevant documents, including those related to the dictionary of civil engineering terms that Gimbutas and his colleagues had begun, but did not finish, preparing for publication. The memoirs excerpted for this paper reveal little-known facts in the history of Vytautas Magnus university.

KEYWORDS: Jurgis Gimbutas, Vytautas Magnus University, memoirs, glossary of civil engineering terms.